

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявниці за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про визнання недійсним права власності на квартиру в результаті процедури *rei vindicatio* (витребування майна від добросовісного набувача).

Херсонський міський суд рішенням від 28 березня 2017 року (суддя Д.) задовольнив позов, поданий паном Г. до пані С.А., сестри пані С.Л. (яка з 1978 року орендувала квартиру, що перебувала в комунальній власності, та померла 4 березня 2015 року). Суд встановив, що пан Г. перебував з пані С.Л. у родинних стосунках з 2007 по 2015 роки та проживав разом з нею, й визнав за ним право власності на цю квартиру в порядку спадкування.

Далі пан Г. зареєстрував своє право власності на квартиру на підставі вищезазначеного судового рішення та 27 квітня 2017 року передав її пану Ю. на основі договору дарування.

5 травня 2017 року заявниця продала свою квартиру та купила квартиру у пана Ю. Того ж дня вона зареєструвала своє право власності на квартиру у державному реєстрі операцій з нерухомим майном, а 14 червня 2017 року зареєструвала своє місце проживання та місце проживання свого чоловіка у цій квартирі.

17 липня 2017 року Херсонська міська рада (далі – Рада) звернулася до суду із позовом *rei vindicatio* до заявниці та її чоловіка, вимагаючи витребування майна з чужого незаконного володіння, усунення перешкод в користуванні та розпорядженні нерухомим майном шляхом виселення та зняття з реєстрації. Рада стверджувала, що не знала про рішення від 28 березня 2017 року та не була залучена як відповідач у справі, порушеній паном Г., хоча квартира належала міській раді й не була приватизована. Відповідно до публічного реєстру судових рішень, пан Г. неодноразово подавав позови про визнання за ним права власності на спірну квартиру, а у своєму останньому позові від 14 грудня 2016 року він зазначив Раду відповідачем, про що її було поінформовано. 13 лютого 2017 року міський суд залишив цей позов без розгляду (за заявою пана Г.). Однак, 28 березня 2017 року, цей суд задовольнив подібний новий позов пана Г., який цього разу був поданий до пані С.А., без участі Ради. Зрештою Рада зазначила, що пані С.А. померла у 1995 році. 18 липня 2017 року міський суд задовольнив заяву Ради та заборонив відчуження спірної квартири до завершення розгляду справи.

Паралельно Рада подала апеляційну скаргу на рішення суду від 28 березня 2017 року. 21 вересня 2017 року Апеляційний суд Херсонської області (далі – Апеляційний суд) скасував це рішення та припинив провадження. Він постановив, що спірна квартира належала муніципалітету і, таким чином, не могла бути успадкованою. Крім того, пані С.А. померла у 1995 році, й тому вона не могла бути відповідачем у справі, порушеній паном Г.

Рішенням від 20 березня 2018 року міський суд задовольнив позов Ради, анулював право власності заявниці, розпорядився про повернення Раді квартири та

про виселення її та її чоловіка без надання іншого житла, зняття з реєстрації місця проживання. Посилаючись на статтю 388 Цивільного кодексу України (яка передбачає право власника майна витребувати його від добросовісного набувача, якщо власника було позбавлено володіння майном проти його волі), суд встановив, що Рада втратила спірну квартиру проти своєї волі, тобто на підставі рішення суду від 28 березня 2017 року, яке згодом було скасовано.

В результаті розгляду апеляційної скарги 19 червня 2018 року Апеляційний суд залишив без змін рішення суду першої інстанції від 20 березня 2018 року. Він вказав, що конкуруючі інтереси громади та заявниці були урівноважені міським судом, адже заявниця могла звернутися із позовом до продавця, пана Ю., вимагаючи відшкодування (повернення коштів).

17 липня 2019 року Верховний Суд, розглянувши касаційну скаргу, залишив без змін рішення суду першої інстанції від 20 березня 2018 року та апеляційного суду від 19 червня 2018 року. Верховний Суд слідував національній практиці й постановив, що майно, право власності на яке його власник втратив через рішення суду, яке згодом було скасовано, вважається майном, право власності на яке такий власник втратив проти своєї волі.

20 травня 2019 року заявниця звернулась до Херсонського міського суду із позовом до Ради, в якому просила визнати за нею право користування квартирою та зобов'язати Раду укласти з нею договір оренди. Рада заперечила проти позову, і вказала, з посиланням на вищезазначені судові рішення від 20 березня та 19 червня 2018 року, що заявниця вселився та зайняв квартиру незаконно.

Згідно із листом Ради до місцевого відділу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 14 травня 2021 року, який був поданий Урядом, 25 листопада 2019 року Рада прийняла рішення про відмову у виселенні заявниці та її покійного чоловіка з квартири до завершення судового розгляду, та про визнання доцільним укласти з ними договір оренди.

Відповідно до витягу з висновків та рекомендацій Постійної комісії при Раді від 14 серпня 2020 року, поданого заявницею, Комісія розглянула заяву заявниці про надання дозволу на приватизацію її квартири та запропонувала їй звернутися із позовом до національного суду 5 травня 2027 року або після цієї дати, вимагаючи визнання за нею права власності на квартиру за набувальною давністю.

Відповідно до Єдиного державного реєстру судових рішень, 28 вересня 2021 року Херсонський міський суд відмовив у задоволенні позову заявниці з мотивів необґрунтованості. Цей суд, серед іншого, посилався, на позицію Ради, яка заперечила проти позову у своїй відповіді 4 червня 2019 року та під час судового засідання, а також на рішення суду від 20 березня 2018 року, яке було залишено без змін судами вищих інстанцій. Херсонський міський суд ухвалив рішення, що він не встановив поважних підстав для зобов'язання Ради укласти із заявницею договір оренди.

Кримінальне провадження проти пана Г. Згідно із твердженнями Уряду, у невстановлену дату проти пана Г. було розпочато кримінальне провадження, після

чого на квартиру було накладено арешт, а реєстрацію права власності за Радою відкладено. Наразі кримінальне провадження триває.

Скарга на суддю Д. Заявниця також подала скаргу на суддю Д. до Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя (далі – ВРП).

27 березня 2019 року Дисциплінарна палата встановила, що, ухвалюючи рішення від 28 березня 2017 року, суддя Д. знала про смерть пані С. А. у 1995 році, оскільки в попередньому позові пана Г., також розподіленому цій судді та повернутому без розгляду 13 лютого 2017 року, він додав копію свідоцтва про смерть пані С.А. Дисциплінарна палата вирішила притягнути суддю Д. до дисциплінарної відповідальності та застосувати до неї дисциплінарне стягнення у виді подання про звільнення судді з посади.

28 січня 2020 року ВРП ухвалила рішення про звільнення судді Д.

За наслідками оскарження 19 листопада 2020 року Верховний Суд скасував рішення про звільнення судді Д.

Своєю чергою, 16 лютого 2021 року ВРП вирішила застосувати до судді Д. дисциплінарне стягнення у виді суворої догани з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді на три місяці.

Оцінка Суду

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції

У своїй скарзі до ЄСПЛ заявниця скаржилася, що в результаті віндикаційного провадження (*rei vindicatio*), порушеного Радою, її було позбавлено квартири без жодного відшкодування (пункт 18 рішення).

Уряд стверджував, що заявниця не вичерпала національних засобів правового захисту, оскільки вона не звернулася до суду з вимогою про відшкодування (повернення) суми, яку вона сплатила за квартиру. Уряд погодився, що було втручання у право власності заявниці, яке було законним, оскільки квартира належала Раді та була відчужена без її згоди (пункт 19 рішення).

ЄСПЛ не вважав за необхідне розглядати питання про вичерпання національних засобів правового захисту, ураховуючи те, що скарга є явно необґрунтованою з причин, викладених нижче (пункт 20 рішення).

Загальні принципи щодо позитивного зобов'язання держави захищати право на мирне володіння майном були узагальнені в рішеннях ЄСПЛ у справах *Kanevska v. Ukraine* та *Mindek v. Croatia* (пункт 21 рішення). Перш за все ЄСПЛ зазначив, про що свідчать матеріали справи й з цим погодилися сторони, що квартира, яку заявниця придбала у пана Ю., становила її «майно» у розумінні статті 1 Першого протоколу, та що судові рішення, якими було задоволено позов Ради про витребування квартири, мали наслідком втручання у майнові права заявниці (пункт 22 рішення).

У зв'язку із цим ЄСПЛ повинен був оцінити, чи було втручання законним і здійсненим в суспільних інтересах, і чи воно переслідувало законну мету засобами,

розумно пропорційними переслідуюній меті (див. *Kryvenkyu v. Ukraine*, § 42) (пункт 23 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що міський суд послався на рішення від 28 березня 2017 року, яке згодом було скасовано, і установив, що квартира вибула з володіння Ради проти її волі. Як підставу для припинення права власності заявниці на квартиру міський суд застосував статтю 388 Цивільного кодексу України, яка допускає витребування майна його власником від добросовісного набувача, якщо майно було відчужено проти волі власника. Застосування цієї статті у цій справі не було свавільним. Залишається визначити, чи відповідало втручання суспільним інтересам, і чи було пропорційним (пункт 24 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що справа відрізняється від справ, у яких міські ради втратили своє майно внаслідок шахрайських дій приватних осіб. У таких справах ЄСПЛ покладав тягар на державу, зокрема через те, що органи державної реєстрації не змогли виявити шахрайство (*Gladysheva v. Russia*, §§ 57 і 78-79 та *Titova and Others v. Russia* [Комітет], § 34). У цій справі право власності на спірну квартиру було зареєстровано на підставі рішення суду, яке згодом було скасовано як незаконне. Було б нерозумно очікувати, що органи державної реєстрації поставлять під сумнів законність дій пана Г. щодо права власності на квартиру у той час, коли незаконне рішення суду залишалося в силі (пункт 25 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що заявниця мала можливість звернутися із позовом до пана Ю., вимагаючи стягнення (повернення) суми, яку вона сплатила за квартиру, про що радив апеляційний суд у своєму рішенні від 19 червня 2018 року. Однак вона вирішила звернутися із позовом проти Ради, намагаючись зобов'язати останню укласти з нею договір оренди (див. пункт 10 цього рішення). ЄСПЛ відзначив, що під час національного судового провадження заявницю представляв адвокат. Вона не пояснила причину, чому не скористалася наявним компенсаційним засобом, а також не стверджувала, що не мала можливості звернутися із таким позовом (див. *Kanevska*, цит.в цій справі, § 49).

З урахуванням наведеного та ураховуючи, зокрема, можливості, які існували для заявниці відповідно до національного законодавства, ЄСПЛ вважав, що органи влади не можуть вважатися відповідальними за свавільні чи незаконні дії або за невиконання свого позитивного зобов'язання за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції. Дійсно, заявниця за обставин цієї справи опинилася у складній ситуації, втім вона мала у своєму розпорядженні засоби правового захисту для захисту своїх прав на національному рівні, за необхідності, з юридичною консультацією. Тому скарга є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до пункту 3 (а) та пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Скаргу визнано явно необґрунтованою та відхилено.

Ухвала в цій справі прийнята Комітетом 23 березня 2023 року, оприлюднена 13 квітня 2023 року та є остаточною.